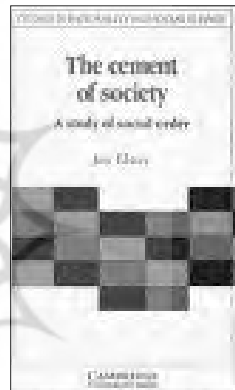


نظم اجتماعی

مسأله ای هم چنان پابرجا



آرژون گنجی‌نژاد

انتونی گینزو*
 مترجم: محمدرضا جوادی یگانه

موضوع این کتاب بسیار جالب‌تر از عنوان ملال‌آور آن است. در سال‌های اخیر جان الستر به دنبال نشان دادن اهمیت نظریه «انتخاب عقلانی» در مسائل اساسی علوم اجتماعی در حوزه‌های بیرون از محدوده اصلی آن (اقتصاد نئوکلاسیک) بوده است. این کتاب از برخی جهات ادامه مستقیم کارهای قبلی الستر است و کمابیش همان مخلوط فضل و دانش اندکی مستعمل و استدلال‌های قاطع است که در کارهای گذشته او نیز دیده می‌شود. به عبارت دیگر، کتاب به یک نقطه شروع جدید توجه دارد. الستر در تلاش برای ربط دادن ایده‌های مطرح شده در نوشته‌های قبلی خود با مسائل واقعی جهان - تبیین الگوهای داد و ستد (Bargaining) جمعی در سوئد - مشاهده می‌کند که نظریه انتخاب عقلانی، بیش از آنچه او تصور می‌کرد، محدودیت‌های بنیانی دارد. او اکنون تصدیق می‌کند که نظریه انتخاب عقلانی باید با تحلیل هنجارهای اجتماعی کامل شود و این که هنجارها منابعی از انگیزش را فراهم می‌کنند که «غیرقابل تحویل به عقلانیت» هستند. مسأله‌ای که الستر کتاب خود را با آن آغاز می‌کند مسأله آشنایی است: مسأله هابزی نظم آنچه به معنای «ملاط»

(Cement) آمده چیزی است که افراد را با یکدیگر پیوند می‌دهد و مانع از عدم همسنگی و تضادهای شدید و هرج و مرج در زندگی آنها می‌شود. الستر دو جنبه متفاوت از نظم اجتماعی را از هم تفکیک می‌کند: پیش‌بینی‌پذیری (Predictability) و تعاون (Cooperation). الستر حداقل در این کتاب خاص درباره موضوع اول خیلی کم بحث کرده است. بیشتر بحث او بر طبیعت تعاون (و همچنین شرایطی که در آن تعاون ایجاد نمی‌شود) متمرکز شده است. الستر پنج نوع اساسی تعاون را مشخص کرده است. یک نوع از تعاون به وسیله بیرونی‌های (Externality) است که با فعالیت افراد ایجاد می‌شود. مردم با یکدیگر، از طریق انجام اعمال فردی که نتایج باآرزوی برای جامعه تولید می‌کنند - در معنای وسیع کلمه - تشویک مساعی می‌کنند. مانند رای دادن، پرداخت مالیات و اهدای خون. نوع دوم «رفتارمددکارانه» (Helping behavior) است. مانند کسی که به فردی که ماشینش خراب شده کمک می‌کند بر سر یک پیمان می‌ماند یا حقیقت را می‌گوید. در هر یک از این حالات، تعاون به دیگران قایده می‌رسد، چه آنها تلاقی یکنند و چه نکنند. آنچه که الستر با عنوان «نظریه

- The Cement of Society: A Study of Social Order
- Jon Elster
- Cambridge
- 1989



ارونیک کافمن
 پیتربلا



جورج هومنز



اکنون دیگر الستر تصدیق می کند که نظریه انتخاب عقلانی باید با تحلیل هنجارهای اجتماعی کامل شود و هنجارها منابعی از انگیزش را فراهم می کنند که غیرقابل تحویل به عقلانیت هستند

در سال های اخیر جان الستر به دنبال نشان دادن اهمیت نظریه «انتخاب عقلانی» در مسائل علوم اجتماعی است

کنش جمعی (Collective action theory) مشخص می کند با این صورت های اساسی مربوط است، صورت هایی که در آن هسله سواری مجانی (free-rider problem) یک مانع جدی در راه رسیدن به نتایج موفق تعاونی است. نوع سوم تعاون، یا تعاون تعادل عرفی (Convention Equilibrium) مشخص شده است. بیشتر صورت های تعاون عرفی از قبیل قانون رانندگی در سمت راست خیابان، میثاق جمعی ناب هستند؛ اگرچه همه آنها چنین نیستند... زمانی که قانون به وسیله همه رعایت می شود، نظریه نمی کند که افراد از کلام سمت خیابان رانندگی کنند، دو نوع باقیمانده عبارتند از: سرمایه گذاری مشترک (Joint Ventures) و نظمدهی های شخصی (Private Ordering). سرمایه گذاری های مشترک به همکاری مستقیم افراد برای به دست آوردن یک نتیجه جمعی، وابسته است و مثال آن تقسیم کاری است که آدم اسمیت توصیف کرده است. تولیدکنندگانی که به صورت جمعی تولید می کنند، خیلی بیشتر از کسانی که فردی کار می کنند تولید دارند؛ به شرط آنکه همه افراد نقش خود را در سرمایه گذاری مولد جمعی ایفا کنند. نظمدهی های شخصی نیز کیفیت مشابهی دارد، با این تفاوت که همکاری فیزیکی در آن ضروری ندارد. یک مثال خیلی خوب برای آن، قراردادهای کار سرمایه داری است. طبق نظر الستر، سه نوع آخر باید با نظریه داد و ستد مشخص شوند. مانع اصلی تعاون در این انواع، هسله سواری مجانی نیست، بلکه شکست در توافق درباره توزیع مناسب منافع به دست آمده از تعاون است. تعاون هم در نظریه کنش جمعی و هم در نظریه داد و ستد شدیداً متأثر از تعهدات هنجاری است. الستر موکداً ادعا می کند که نظریه هنجارهای اجتماعی، نمی تواند به کل را در علوم اجتماعی (مطابق اندیشه دورکیمی) دربرداشته باشد. الستر فردگرایی روش شناختی ای را که در کارهای قبلی خود مطرح کرده در اینجا تقویت می کند: یک هنجار اجتماعی محتوایی جز پیش بینی مجازات یا نباید دیگران در قبال یک شیوه عمل پذیرفته شده یا ممنوع ندارد. یک عنصر اصلی در بحث الستر نشان دادن این مطلب است که هنجارهای اجتماعی نمی توانند به گونه ای تقلیل یافته به عنوان نتیجه کنش های عقلانی یا بهینه شده، تعبیر شوند. البته در برخی موارد هنجارها ممکن است به صورت ابزاری به عنوان پوششی برای منافع شخصی رعایت شوند؛ اما

هنجارها در بیشتر اوقات نمی توانند بیدینوسله تقویت شوند. به دلیل اینکه چنین استراتژی هایی تنها در صورت وجود تعهدات هنجاری آرام، روز، کارآمد خواهند بود. مواردی که ترکیب نفع شخصی و تعهدات هنجاری - که کنش های افراد را هدایت می کنند - در آنها وجود دارد، انواع متمایزی از انگیزش ها هستند. مانند حسادت، فرصت طلبی، یا آنچه که الستر، کندهای احترام (Codes of honor) می نامد. فصل پایانی کتاب، این انگیزش ها را تحلیل می کند و روابط بین آنها را مورد ملاحظه قرار می دهد. در اینجا الستر، تأخدی به جنبه اولی مساله نظم - که در بالا به آن اشاره شد - برمی گردد و سعی می کند نشان دهد چگونه صورت های متنوع اعتماد به رفتارهای دیگران و باورپذیری رفتارهای آنان تقویت می شود، حتی در موقعی هایی که به نظر می رسد آنها برخلاف منافع شخصی خود عمل می کنند. محدودیت صفحات از نقد کامل این کتاب مانع می شود. اما برخلاف جاذبه زیاد کتاب، از نظر من، چند ضعف روشن دارد. الستر به گونه ای مؤثر راهی را که پارسونز نیم قرن پیش ایجاد کرد و مساله هابزی نظم را تحلیل کرد دنبال می کند. پارسونز زمانی این مساله را مطرح کرد که نام وی به ندرت ذکر می شد و در کتابنامه های از کتاب ساختن کنش اجتماعی (The Structure of Social action) نبود. الستر نویسنده ای است که با «فلسفه سیاسی» ناشناخته و نیز درک وی از ادبیات جامعه شناختی مرتبط با بحث وی کمتر از میزان قابل قبول است. در کتاب وی، اشاره ای به نام نویسنده گانی چون هومنز، بلا، گلدن و بسیاری دیگر از افرادی که فرکر با بررسی هنجارها و عمل مقابل اجتماعی بوده اند، نشده است. حتی هیچ اشاره ای به گافمن نشده فردی که مطمئناً در برخی جهات، بهترین نظریه پرداز در زمینه تعاون، داد و ستد، حسادت و اطمینان در زندگی اجتماعی است. در یک سطح تحلیلی تر، در کتاب الستر، هیچ اشاره ای به پدیده قدرت و سلطه نشده است؛ مسائلی که برای هر تلاشی که هدف آن روشن کردن ماهیت نظم اجتماعی است، محوری تلقی می شود.

* Anthony Giddens, American Journal of Sociology, 66 (1).